

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології

ЛЕКЦІЯ

**з навчальної дисципліни Оперативно – розшукове забезпечення
кримінального провадження
обов’язкових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти**

262 Правоохоронна діяльність

**за темою – Засоби, що використовуються під час проведення негласних
слідчих (розшукових) дій.**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 21.09.2023 р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол № 8 від 17.09.2023 року)

Розробник:

Доцентка кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС, кандидат юридичних наук, доцент Вінцук В.В.

Рецензенти:

1. Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Степанюк Р.Л.
2. Доцент кафедри криміналістики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого кандидат юридичних наук, доцент Мусієнко О.Л.

Тема 6. Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження.

План

1. Поняття та види засобів, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження.
2. Оперативні обліки. Види обліків.
3. Оперативно-технічні засоби та напрями їх застосування для забезпечення кримінального провадження.
4. Засоби, що використовуються під час проведення НСРД що проводяться з використанням сучасних інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності.
5. Ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. Використання у процесі доказування несправжніх (імітаційних) засобів, застосованих під час проведення НСРД.
6. Алгоритм дій працівників правоохоронних органів при фіксації негласних слідчих (розшукових) дій.
7. Документальна фіксація ходу і результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій що проводяться з використанням сучасних інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності.

Висновки

Рекомендована література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. №254/96. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст.141
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135–XII [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.
4. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII. Відомості Верховної Ради України. 1993. № 35. Ст. 358.
5. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-18. База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс]. Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>
6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
7. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Зразки процесуальних документів у кримінальному провадженні.

Станом на 21 лютого 2020 року / За заг. ред. Лошицького М.В. К.: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 1288 с.

8. Закон України «Про службу безпеки України» прийнятий 25 березня 1992 року N 2229-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992, №27, ст.382.

9. Закон України «Про державну таємницю» прийнятий 21 січня 1994 року N 3855-XII (із змінами і доповненнями від 19 червня 2003 року)

10. Закон України «Про розвідувальні органи України» прийнятий 22 березня 2001 р. N 2331-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 2331.

11. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність» прийнятий 26 грудня 2002 року N 374-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 374. – Ст. 482.

12. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. № 3781-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Реж. доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>

13. Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

14. Про затвердження Положення про Національну поліцію: постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877 [Електронний ресурс] База даних «Законодавство України». Верховна Рада України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015>

15. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: наказ МВС України від 06.07. 2017 № 570 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>

16. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 № 575 [Електронний ресурс] База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

17. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5. База даних «Законодавство України». [Електронний ресурс] Верховна Рада України: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12>

18. Положення про порядок розроблення, виготовлення, реалізації та придбання спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку, інших засобів негласного отримання інформації: затв. постановою

Кабінету Міністрів України від 27.10.2001 № 1450 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1450-2001-п>.

19. Бандурка О. М. Теорія і практика оперативно-розшукової діяльності: монографія. Харків: Золота миля, 2012. 620 с.

20. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова компаративістика: монографія / [О. М. Бандурка, М. М. Перепелиця, О. В. Манжай та ін.]. – Харків: Золота миля, 2013. – 352 с.,

21. Білічак О.А. Негласні слідчі (розшукові) дії. - К.: Центр навч.-наук. та наук.-практ. вид. НАСБ України, 2014. 360 с.

22. Берназ П. В. Інновації – основа криміналістичного забезпечення діяльності з розслідування злочинів. Південноукраїнський правничий часопис. 2015. № 4. С. 49–53.

23. Благута Р. І., Мовчан А. В. Новітні технології у розслідуванні злочинів: сучасний стан і проблеми використання: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 256 с. ISBN 978-617-511-309-7

24. Вінчук В.В. Проблеми правового регулювання та практичного застосування негласної слідчої (розшукової) дії як візуальне спостереження за особою, реччю або місцем. Матеріали конференції «Особливості застосування антикорупційного законодавства»: від розслідування до вироку суду: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. (17 жовт. 2019 р., м. Харків) Харків: ХНУВС, 2019. с. 35-37

25. Манжай О.В. Використання кіберпростору в оперативно-розшуковій діяльності [Електронний ресурс] Право і Безпека. 2009. № 4. с. 215-219. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib>

26. Мовчан А. В. Характеристика основних форм інформаційно-аналітичної роботи в оперативно-розшуковій діяльності [Електронний ресурс] Наука і правоохорона. 2014. № 4. с. 241-247. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nip>

27. Сокурєнко В. В. Міжнародне співробітництво як один із пріоритетних напрямів підвищення ефективності підготовки працівників для органів та підрозділів Національної поліції України // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2016. № 3 (74).

28. Пеньков С. В. Місце та зміст окремих термінів у сфері застосування техніки в оперативно-розшуковій діяльності [Електронний ресурс] Право і Безпека. 2015. № 3. с. 83-87. - Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib>

29. Пиріг І. В. Використання засобів експертної техніки в оперативно-розшуковій діяльності [Електронний ресурс] Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2016. № 1. с.240-245. Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs>

30. Погорецький М.А., Сергєєва Д.Б. Негласні слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи: поняття, сутність і співвідношення. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): науково-практичний журнал. Київ. 2014. Спеціальний випуск 2 (33). с. 137-141.

31. Тагієв С. Р. Негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному судочинстві України: монографія. Київ: ВД «Декор», 2015. 470 с.

32. Юхно О. О. Використання сучасних інформаційних технологій працівниками поліції при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: [навч. посіб.] / О. О. Юхно, О. О. Загуменний. - 2-ге вид., доп. і перероб. - Харків: Колегіум, 2020. - 116 с.

33. Юхно О. О., Максимус Д. О. Використання сучасних інформаційних технологій працівниками ОВС України при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій: навч. посіб. Харків: НікаНова, 2013. 102 с.

Інформаційні ресурси

- – Національна парламентська бібліотека України.
- офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України.
- <http://www.minjust.gov.ua> – Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України.
- <http://www.mvs.gov.ua> – офіційний веб-сайт Міністерства внутрішніх справ України.
- <http://www.nbu.gov.ua> – Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського.
- <http://www.police.ua> – Форум працівників МВС України.
- <http://www.portal.rada.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
- – єдиний реєстр судових рішень в Україні.
- <http://www.scourt.gov.ua> – офіційний веб-сайт Верховного Суду України.

1. ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ ЗАСОБІВ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.

Застосування сучасних технічних засобів, інформаційних технологій і вдосконалення прийомів їх використання в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій є дієвим резервом підвищення ефективності оперативно-розшукового забезпечення розслідування кримінальних правопорушень.

Засобами що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слід вважати сукупність знаряддя (певного матеріального об'єкта) та прийомів його застосування з метою вирішення завдань при виявленні та розслідуванні злочинів.

Отже, більшість вчених та практиків пропонує під засобами розуміти сукупність об'єктів матеріального світу, за допомогою яких слідчі та оперативні працівники виконують поставлені задачі та покладені на них обов'язки.

До засобів можна віднести лише те знаряддя, яке виконує під час цієї діяльності певну функцію, а саме – воно повинно бути інструментом у руках суб'єктів, які здійснюють негласні слідчі (розшукові) дії.

Метою застосування такого інструмента є отримання або реалізація інформації або ж створення умов для цього. Однак, матеріальна складова засобу не обов'язково повинна мати специфічні ознаки її належності до засобів отримання (реалізації) інформації або ж створення умов для цього. Це може бути звичайна побутова річ (диктофон, квартира, одяг тощо), яка набуває властивостей засобу тільки у сукупності з прийомами її застосування.

Завдяки застосуванню спеціальних прийомів звичайна квартира перетворюється на конспіративну, побутовий диктофон – на засіб негласного звукозапису тощо. Водночас певне знаряддя є спеціально призначеним для його застосування, що позначається на його ознаках (конструкції, побудові, умовних рефlekсах тварин тощо).

Це знаряддя є засобом незалежно від прийомів його застосування, точніше кажучи, зазначені прийоми значною мірою заздалегідь визначені властивостями цього знаряддя.

В теорії оперативно-розшукової діяльності, традиційно вважається, що до засобів ОРД відносяться:

- *оперативні обліки;*
- *оперативна техніка;*
- *ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби;*
- *службово-розшукові собаки.*

У вітчизняній науці до цього часу зберігається таке визначення засобів оперативно-розшукової діяльності.

Але сучасний стан інформаційних технологій розширює використання цих потужностей та вносить своє корегування щодо розширення переліку традиційно визнаних засобів. І хоча одним із видів засобів визначена оперативна техніка, я б додала сучасні інформаційні технології окремо, тому що до них має відношення не тільки матеріальні носії відомостей, а й мереж Інтернету, програмне забезпечення та використання розумових можливостей працівників, які їх застосовують. У попередній лекції вже було надано авторське визначення **сучасних інформаційних технологій** - це сукупність найновіших програмних і технічних засобів, інноваційних методів, алгоритмів дій, технологічних процесів, прийомів збирання, зберігання, опрацювання, систематизації, подання, передавання та використання оперативних та процесуальних відомостей, яка покликана удосконалити можливості правоохоронних органів задля управління технічними та соціальними процесами відносно розслідування кримінальних правопорушень, що відповідає вимогам свого часу, зумовлено його потребами, має високий потенціал та сприяє підвищенню якості правозастосовної діяльності.

Проте розглянемо засоби у консервативному вигляді й у окремому питанні додамо особливості використання сучасних інформаційних технологій під час проведення ОРЗ та НСРД.

Особливість створення, накопичення та використання оперативних обліків передбачає наявність у їх масивах особливої інформації, яка стосується лише таких даних про об'єкти, що сприяють їх ідентифікації, установленню належності, причетності до злочинної діяльності в минулому. Оперативні обліки створюються для систематизації матеріалів, одержаних у результаті оперативно-розшукової діяльності.

Оперативні обліки – це система реєстрації, накопичення, класифікації, зберігання та використання даних про осіб, предмети, події за їх прикметами та ознаками, призначена для ефективного забезпечення оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів ОВС, яка складається з автоматизованих інформаційно-пошукових систем, картотек, оперативно-розшукових справ, справ контрольно-наглядового провадження та інших документів оперативно-розшукового та довідкового призначення.

Під оперативною технікою розуміють систему наукових положень і розроблених на їх основі технічних засобів, способів і прийомів їх правомірного застосування (здебільшого негласного) в процесі здійснення негласних слідчих (розшукових) дій в цілях пошуку, отримання та фіксації фактичних даних щодо протиправних діянь окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена чинним кримінальним законодавством.

Засоби оперативної техніки призначені для безпосереднього отримання інформації, а також виконання супутніх функцій: сприяння доступу до інформації, створення умов для її виникнення, здійснення зв'язку, транспортування та фізичного захисту в процесі проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Для роботи зі слідами на місці події широко застосовуються комплекти техніко-криміналістичних засобів, призначених для використання усіма учасниками розслідування: експертами, слідчими, оперуповноваженими. Уніфіковані криміналістичні валізи комплектуються як самими співробітниками Експертної служби МВС, так і спеціалізованими підприємствами. Наприклад, ТОВ «Експертні системи» (м. Київ) виготовляють криміналістичні валізи серій «СВ-1», «СВ-2», «Хабар», «Слідопит», пожежно-криміналістичні, вибухотехнічні, дактилоскопічні набори, які пройшли апробацію на базі ДНДЕКЦ МВС України й рекомендовані до впровадження в експертну практику. Валізи й набори, у яких розміщено пристрої та обладнання, є ударостійкими та вологозахищеними й адаптованими для транспортування й використання в польових умовах. Комплектація криміналістичних валіз і наборів містить не тільки набір основних інструментів, необхідних для вилучення слідів з огляду місць подій, але й комплекти спеціальних наборів для попереднього дослідження об'єктів. Спеціальні набори, представлені у валізах, мають необхідну кількість витратних матеріалів.

АПС призначена для централізованого обліку та розшуку осіб і суб'єктивних портретів.

Система дозволяє: проводити пошук за довільною кількістю параметрів, здійснювати введення антропометричних даних і заносити їх для подальшого зберігання в базу даних, проводити пошук за графічною інформацією з використанням антропометричних даних. Завданнями зазначених систем сьогодні є формування рекомендаційного списку зображень осіб або відбитків пальців, відсортованих за ступенем схожості з порівнюваними. Система не проводить стовідсоткової ідентифікації, але не виключено вдосконалення даних систем у недалекому майбутньому.

Поширення набули спеціальні комп'ютерні програми інформаційно-довідкового призначення, які можуть бути використані в оперативно-розшуковій діяльності. Наприклад, інформаційна система «Паспорт» містить детальний опис більш ніж 1047 сучасних паспортів із 160 країн світу з компонентами контролю їх достовірності. Система містить зображення документів, їх елементів і засобів технологічного, поліграфічного й фізико-хімічного видів захисту, а також їх докладні описи. Інформаційно-довідкова система «Autodocs» містить відомості про основні ознаки достовірності 356 документів водіїв і документів на транспортні засоби з 68 країн світу. Інформаційно-довідкова система «Валюта» містить відомості про 178 валют світу (більш ніж 2068 банкнот різного номіналу).

Оперативна техніка – це система спеціально розроблених або запозичених з інших сфер технічних засобів і науково обґрунтованих прийомів їх правомірного (переважно негласного) використання для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності у властивих для неї формах і методах

Із практики органів внутрішніх справ, можна дійти висновку, що із поняттям «оперативно-технічні засоби» міцно корелюється інший термін – «спеціальні технічні засоби для зняття інформації з каналів зв'язку, інші засоби негласного отримання інформації» (СТЗ) – технічні, програмні засоби, устаткування, апаратура, прилади, пристрої, препарати та інші вироби, призначені (спеціально розроблені, виготовлені, запрограмовані, пристосовані) для негласного отримання інформації. Саме ці засоби відносяться до спеціальної техніки яка використовується в оперативно-технічних заходах.

Замовниками розроблення, виготовлення та придбання СТЗ можуть бути центральні органи виконавчої влади, розвідувальні органи, підрозділи яких провадять оперативно-розшукову діяльність, міжнародні правоохоронні організації, спеціальні служби та правоохоронні органи іноземних держав.

Ознакою приналежності виробів до СТЗ є також їх конструктивне виконання у закамуфльованому вигляді або у вигляді, що передбачає їх камуфлювання.

Водночас варто відмітити, що зміст дефініції «оперативно-технічні засоби» є ширшим за «СТЗ», враховуючи хоча б те, що під час застосування самих СТЗ може передбачатися використання й інших технічних засобів. Так само стосовно оперативно-технічних засобів поняття «оперативна техніка» є загальним, щодо якого, у свою чергу, є загальним поняття «спеціальна техніка».

Несправжні (імітаційні) засоби – це спеціально виготовлені речі та документи, які зашифровують особу чи відомчу належність осіб, приміщень, транспортних засобів оперативних підрозділів, працівників інших підрозділів, залучених до проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

2. ОПЕРАТИВНІ ОБЛІКИ. ВИДИ ОБЛІКІВ

Метою застосування оперативних обліків є забезпечення оперативного спостереження та збирання інформації про осіб, які готують, скоюють або вчинили злочин, з метою їх викриття, виявлення та розшуку, а профілактичних – для забезпечення індивідуальної профілактики злочинів.

Основними суб'єктами з накопичування, збереження та аналітичного оброблення інформаційних масивів у системі МВС України є: **Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення (ДІАЗ) та експертна служба МВС України.**

Одним із завдань, які покладаються на підрозділи експертної служби МВС України в боротьбі зі злочинами загальнокримінальної спрямованості, є використання криміналістичних обліків для встановлення: осіб, що вчинили злочини; відомостей про об'єкти за їх ідентифікаційними ознаками.

Всі обліки поділяються на дві групи: оперативно-пошукові й інформаційно-довідкові.

В МВС України створена **Інтегрована інформаційно-пошукова система** (далі - ІПС) з метою об'єднання існуючих в інформаційних підсистемах в єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням сучасних інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання та підтримки оперативно-службової діяльності органів і підрозділів Національної поліції.

В інформаційній мережі ОВС України функціонують такі основні інформаційні системи як: «Статистика», «Інтегрована інформаційно-пошукова система органів внутрішніх справ України» (ІПС ОВС), «Оперативно-довідкова картотека» (ОДК) та функціональна підсистема Єдиної державної інформаційної підсистеми у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансування тероризму (ФП ЄІС МВС).

До складу ІПС ОВС України входять наступні інформаційні підсистеми: «Особа»; «Розшук»; «Пізнання»; «Номерні речі»; «Антикваріат»; «Кримінальна зброя»; «Автомобілотранспорт»; «Арсенал»; «АПРА»; «Втрачені паспорти». До складу ІС «ОДК» входять підсистеми: «Мігрант»; «Рубін–2002».

Інформаційна підсистема «Особа» (ІПС «Особа») призначена для ведення обліку осіб криміногенної категорії, а саме:

- оголошених у державний і міждержавний розшук;
- які допускають немедичне вживання наркотичних засобів, психотропних речовин і перебувають на диспансерному обліку;
- психічно хворих, які становлять небезпеку для оточуючих;
- утримувачів притонів;

- які займаються проституцією;
- затриманих за бродяжництво та жебрацтво;
- інших категорій, які перебувають на обліках органів внутрішніх справ і схильні до вчинення злочинів.

Інформаційна підсистема «Розшук» призначена для централізованого збору інформації від ініціаторів розшуку про осіб, що розшукуються і встановлюються, які оголошені в регіональний, державний, міждержавний розшук, і надання інформації за запитами органів внутрішніх справ, інших зацікавлених міністерств і відомств. Поєднання в ДІТ усіх інформаційних потоків про осіб, що оголошені в державний, міждержавний розшук, та про припинення розшуку в результаті дозволяє отримати єдиний банк даних інформації про осіб, що розшукуються. Інформація, що зосереджена в банку даних, використовується при оперативно-розшукових заходах регіонального, державного, міждержавного рівнів.

Інформаційна підсистема «Пізнання» призначена для: обліку осіб, зниклих безвісти, невпізнаних трупів, невідомих хворих; проведення пізнавальних заходів щодо цих категорій осіб в автоматизованому режимі, а також надання та роздрукування рекомендацій щодо проведення пізнавальних заходів.

Інформаційна підсистема «Номерні речі» веде облік предметів, які мають індивідуальні номери або характерні особливості, викрадені, безгосподарні, а також вилучені в затриманих та заарештованих. Згідно названого порядку **постановці на облік підлягають** дані про:

- ✓ всі викрадені, вилучені у затриманих або заарештованих осіб речі, належність яких не встановлена, а також безгосподарні, знайдені або вилучені із камер сховищ вокзалів, портів, аеропортів, що мають індивідуальні номери і характерні особливості (телевізори, радіоприймачі, магнітофони, годинники, ордени, цінні папери тощо);

- ✓ всі предмети антикваріату, що мають історичну, наукову, художню або іншу культурну цінність (картини, ікони, колекції монет, орденів і медалей, марок, значків, музейної зброї тощо), викрадені із державних сховищ, приватних колекцій, церков або інших місць відправлення релігійного культу, а також вилучені в громадян відповідно до чинного законодавства працівниками органів внутрішніх справ, митниці або здані як знайдені;

- ✓ усі викрадені, а також безгосподарні транспортні засоби.

Інформаційна підсистема «Кримінальна зброя» забезпечує облік викраденої, втраченої, вилученої, знайденої і добровільно зданої зброї, боєприпасів і вибухових речовин. Постановці на облік підлягають дані про всю втрачену, викрадену, а також вилучену, знайдену та добровільно здану із числа тієї, що незаконно зберігалася, бойову, учбову, спортивну і мисливську вогнепальну зброю як вітчизняного, так і іноземного виробництва (пістолети, револьвери, гвинтівки, карабіни, автомати, кулемети, мисливські рушниці, як з нарізним, так і з гладким стволом, обрізи) незалежно від їх технічного стану, а також боєприпаси і вибухові речовини.

В інформаційній підсистемі «Автомобіліст» (ІПС «АМТ») ведеться облік транспортних засобів, що розшукуються. Призначається для взаємного інформування органів внутрішніх справ України про скоєні незаконні заволодіння транспортними засобами з використанням централізованого автоматизованого обліку даних про такі злочини в розшуковій роботі.

В ході розслідування злочинів широко використовується **інформаційна підсистема «Арсенал»**, яка призначена для ведення номерного обліку зброї. Це єдина система централізованого номерного обліку вогнепальної зброї в системі МВС України створена з метою здійснення всебічного контролю за зброєю. Інформаційна підсистема «Арсенал» становить собою систему, що складається з формування і подання початкової інформації, змін та доповнень, інформаційної бази і програмних засобів реалізації, споживачів інформації та інформаційного апарату, який забезпечує її функціонування. ІПС „Арсенал" містить дані про вогнепальну, пневматичну, холодну зброю, спеціальні засоби самооборони, заряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії (газові пістолети та револьвери, газова зброя), що перебувають у користуванні громадян та організацій а також про зброю органів внутрішніх справ, військових частин, навчальних закладів системи МВС та зброю, яка зберігається на складах військових баз МВС.

Оперативні підрозділи використовують також інформаційні системи: **«Оперативно-довідкова картотека», «Статистика», Національний банк даних «Автомобіль».**

У даному контексті таким, що заслуговує на увагу є досвід Управління інформаційно-аналітичного забезпечення ГУМВС України в Луганській області (далі – УІАЗ), де працівниками впроваджено в оперативно-службову діяльність ОВС ряд унікальних інформаційно-аналітичних систем, що оперують алгоритмічно структурованими й постійно оновлюваними масивами даних. Всі системи розроблено з використанням найсучасніших інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання. Для зручності їх об'єднано в єдиний аналітичний комплекс – інтегровану інформаційну систему.

Одним з елементів створеного комплексу є **АІС «СОБА+»**. Програмний комплекс характеризується повною автоматизацією пошуку та виявлення логічних закономірностей зв'язків об'єктів оперативної зацікавленості у процесі багаторівневого опрацювання масивів вихідних даних з подальшим наданням результатів пошуку в наочному, інтуїтивно-зрозумілому операторові вигляді. Зокрема, результати аналізу можуть бути надані у формі максимально інформативного й логічно впорядкованого електронного «досьє», що показує повну графічну схему прямих і непрямих зв'язків об'єкта, картографічну інформацію (розташування певних об'єктів обліку на мапі чи схемі) тощо.

Прикладом застосування АІС «СОБА+» є розкриття злочину, вчиненого на території м. Лутугіно Луганської області. Так, до чергової частини звернулася с заявою гр. П. про те, що за місцем її проживання невідомий наніс ножове

поранення її чоловіку, від якого останній помер. Отримана інформація після виїзду СОГ до місця пригоди була внесена через комп'ютерну мережу до ІПС МВС України. Подальше її опрацювання співробітниками відділу оперативних обліків УІАЗ (у межах повідомлень негласного апарату, справ оперативних розробок тощо) дозволило визначити декілька осіб, які мешкають у селищах Лутугинського району, зловживають спиртними напоями, у відношенні яких є інформація про причетність до вчинення правопорушень, у тому числі насильницького характеру. Під час перевірки відповідної інформації працівниками карного розшуку був затриманий гр. Б., який зізнався у вчиненні вказаного вбивства.

Не менш ефективними є ІАС «Спіраль» – автоматизована габітоскопічна система ідентифікації особи за методом словесного портрета, в основі якої закладено спеціальний алгоритм нечіткого порівняння об'єктів, та «АРГУС» – автоматизована біометрична система ідентифікації людини за її фото- та відео зображенням, що реалізує програмні методи автоматичної ідентифікації, оснований на фізіологічних та поведінкових характеристиках людини.

Прикладом застосування АІС «Спіраль» є встановлення особи невідомого трупу, знайденого у лісосмузі біля кв. Мирний м. Луганська. Так, співробітниками УІАЗ в результаті ідентифікації визначено співпадіння вказаного трупу з характерними прикметами та описом одягу декількох розшукуваних осіб: гр. Г., гр. М., гр. К. Подальшою перевіркою відповідної інформації силами працівників карного розшуку встановлено, що померлим є власне гр. М.

Отже, впорядкуємо та надамо роз'яснення стосовно автоматизованих інформаційно-аналітичних систем (далі - АІС):

❖ **АІС «СОВА».** Основні функції – комплексне рішення завдань обробки і аналізу даних з метою надання інформації, сприяючої запобіганню і розкриттю злочинів. Система оперує єдиним інтегрованим масивом даних, що формується в результаті явної і негласної роботи підрозділів міліції, а також інших джерел інформації. В рамках системи реалізовано комплекс передових інформаційних технологій, у тому числі технології візуального аналізу даних, геоінформаційні технології, Data Mining і т. ін. Система є надбудовою над вже функціонуючими інформаційними застосуваннями, не роблячи впливу на їх функціонування і не вимагаючи їх заміни;

❖ **АІС «Кристал»** – розроблена для вирішення завдань, по формуванню, аналізу і контролю інформаційного масиву, що містить відомості про злочини і осіб, що їх вчинили;

❖ **АІС «Аргус»** – це автоматизована біометрична система ідентифікації громадян по їх фото- і відео зображенням. Вона реалізує програмні методи автоматичної ідентифікації, засновані на фізіологічних або поведінкових характеристиках людини;

❖ **АІС «Спіраль»** – це автоматизована габітоскопічна система ідентифікації особи за методом словесного портрету. Основою розробки є спеціальний алгоритм нечіткого порівняння об'єктів;

❖ АІС «Парус» – призначена для автоматизації збору, накопичення, аналізу і узагальнення різних статистичних показників з метою своєчасної всебічної оцінки службової діяльності підрозділів ОВС області. Основною особливістю даної системи є можливість автоматизації процесу отримання даних, які не можна почерпнути з існуючих інформаційних сховищ;

❖ АІС «Fastreport» – це програмний комплекс, що призначений для формування звітів і друкарських форм, він є розширеним інструментом для аналітичної і статистичної обробки інформації що зберігається в різних автоматизованих системах, маніпулювання і відображення різнорідних даних в найбільш зручному для сприйняття вигляді. Він виконує функції базового інструменту для ухвалення ефективних управлінських рішень.

Вважаю, що ця інформація стане в нагоді для практичного застосування.

Взагалі зазначені інформаційні системи використовуються не лише працівниками оперативних підрозділів, а й іншими підрозділами ОВС.

3. ОПЕРАТИВНО-ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.

Основні засоби, які використовуються при проведенні негласних заходів, поділяють на засоби розвідувальної, пошукової, пенітративної та кондиціональної техніки.

Під засобами розвідувальної техніки розуміють технічні засоби, які спеціально створені та застосовуються для негласного отримання інформації, що розповсюджується в різних середовищах (каналах) або зберігається на матеріально-речових носіях.

До засобів розвідувальної техніки належать: засоби відео спостереження та відео фотозйомки (оптичні прилади, цифрові фотокамери, відеокамери, відео закладки, телевізійні системи, ендоскопи, прилади бачення в темряві, тепловізори тощо); засоби звукового контролю та звукозапису (акустичні закладки, диктофони, направлені мікрофони, стетоскопи, інфрачервоні лазерні зчитувачі та ін.); засоби отримання інформації з радіо ефіру (сканувальні радіоприймачі, спеціалізована апаратура радіоконтролю, спеціальні комплекси радіорозвідки тощо); засоби зняття інформації з каналів зв'язку (телефонні закладки, спеціалізована апаратура зняття інформації з ліній зв'язку).

До засобів пошукової техніки належать технічні засоби, призначені для пошуку певних об'єктів у визначеному місці – середовищі (грунті, водоймищах), виявлених схованках, пробах речовин тощо. За допомогою пошукових засобів виявляють місце знаходження холодної та вогнепальної зброї, коштовних металів, улаштованих схованок, трупів людей і тварин, рухомих об'єктів, наркотичних та вибухових речовин, радіоелектронної апаратури (в тому числі електронних підривачів), сліди виділень людського організму, сліди спеціальних хімічних та радіоактивних речовин, теплові сліди тощо.

До **пошукових приладів відносять** металошукачі, пошукові магніти, газоаналізатори (шукачі трупів та вибухових речовин), радіопеленгатори, електричні зонди-шукачі, порожнечошукачі, портативні рентгенівські інтроскопи, ультрафіолетові освітлювачі, реєстратори радіоактивності, нелінійні локатори, експрес-аналізатори наркотиків тощо.

Засоби пенітративної техніки призначені для забезпечення проникнення в приміщення, транспортні засоби та інші місця з метою отримання або реалізації інформації.

До **засобів пенітративної техніки належать** технічні засоби відчинення запірних пристроїв (комплекти ключів, маніпуляційне приладдя (відмички, спеціальні вібратори), комп'ютерні комплекси відчинення замків); засоби подолання систем охорони (охоронної сигналізації, охоронного телебачення, систем контролю доступу); засоби нейтралізації тварин, а також засоби негласного проникнення в комп'ютерні системи та мережі.

Засоби кондиціональної техніки призначені для створення умов, що сприяють виникненню інформації, яка може стати оперативно-розшуковою. До цих засобів відносять поліграфи (детектори брехні), засоби створення композиційних портретів, засоби негласного дактилоскопіювання, а також спеціальні хімічні речовини (барвники, люмінофори, індикатори, запахові препарати тощо).

Поліграфічне опитування — це захід, який представляє собою психофізіологічне тестування особи, стосовно якої отримано відомості про її можливу причетність до протиправної діяльності з використанням спеціальних технічних засобів та відповідних методик.

Використання поліграфа здійснюється шляхом проведення за спеціальною методикою опитування людини за умов її добровільної згоди з одночасною реєстрацією змін її психофізіологічних реакцій у відповідь на психологічні стимули, які надаються у вигляді варіантів відповідей, предметів, схем, фото та ін. У процесі такого інтерв'ю використовуються поліграфічні пристрої, які не завдають шкоди здоров'ю, життю людини, навколишньому середовищу.

Створення пасток (квартир, офісів, автомобілів) — це комплекс заходів, пов'язаний з легендованим використанням об'єктів та імітуванням ними певної діяльності, спрямований на встановлення злочинних намірів та документування протиправних дій окремих осіб або груп.

В ході підготовки та проведення негласних слідчих (розшукових) дій оперативним підрозділам надається право формувати **оперативний гардероб**, закуповувати з цією метою **засоби маскування, спеціальні засоби, у тому числі технічні, пристосовані для негласного, конспіративного використання**.

До **спеціально навчених тварин** відносять службово-розшукових собак, а також інших тварин (котів, птахів), які навчені виконувати певні дії (пошук наркотичних чи вибухових речовин, пошук злочинця за запаховими слідами, транспортування закладного пристрою тощо).

Оперативно-технічні засоби застосовуються в слідчій та оперативно-розшуковій діяльності гласно і негласно з метою пошуку й фіксації фактичних даних про протиправну діяльність особи або групи осіб.

Забороняється застосовувати технічні засоби, психотропні, хімічні та інші речовини, що пригнічують волю або завдають шкоди здоров'ю людей і навколишньому середовищу.

Оперативно-технічні засоби використовуються, як правило, безпосередньо працівниками слідчих та оперативних підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії.

Умови і порядок застосування оперативно-технічних засобів регламентуються окремими нормативно-правовими актами МВС України.

З дозволу керівників Національної поліції України і оперативних підрозділів допускається застосування оперативно-технічних засобів особами, які конфіденційно співробітничать з оперативними підрозділами. Керівники, які дозволили проведення, і працівники, які здійснюють оперативно-розшукові заходи із застосуванням оперативно-технічних засобів, несуть відповідальність за законність використання і збереження цих засобів.

4. ЗАСОБИ, ЩО ВИКОРИСТОВУЮТЬСЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НСРД ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.

Розглянемо інформаційну систему та сучасні технології у загальному аспекті їх застосування і деякі особливості використання інформаційних технологій в специфічних умовах, тобто, під час проведення НСРД що проводяться з використанням сучасних інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності та у кримінальному судочинстві взагалі.

Інформаційна система за своїм складом нагадує підприємство з перероблення даних і виробництва вихідної інформації. Як і в будь-якому процесі, в інформаційній системі наявна технологія перетворення даних у результативну інформацію. Автоматизована інформаційна технологія (АІТ) — системно організована для розв'язання задач управління сукупність методів і засобів реалізації операцій збору, реєстрації, передачі, нагромадження, пошуку, оброблення і захисту інформації на основі застосування програмного забезпечення, засобів обчислювальної техніки та зв'язку, а також засобів, за допомогою яких інформація пропонується клієнтам.

Інформаційні технології можна класифікувати за рядом ознак:

- за способом реалізації в АІС – традиційні, нові інформаційні технології;
- за ступенем охоплення задач управління – електронна обробка даних, автоматизація функцій управління, підтримка прийняття рішень, електронний офіс, експертна підтримка;
- за класом реалізованих технологічних операцій – робота з текстовим редактором, робота з табличним процесором, робота з базами даних, робота із

графічними об'єктами, мультимедійні системи, гіпертекстові системи; за типом користувацького інтерфейсу – пакетні, діалогові, мережні;

➤ за способом побудови мережі – локальні, багаторівневі, розподілені, глобальні; за обслуговуючими предметними сферами.

На мій погляд інформаційні технології, як й засоби ототожнюються з оперативно-технічними засобами, оперативною технікою, так як вони взаємопов'язані за суттю використання для досягнення цілей кримінального судочинства, але необхідно їх відокремити та додати як самостійний специфічний засіб – сучасні інформаційні технології що використовуються під час проведення НСРД та ОРЗ в оперативно-розшуковій діяльності.

В ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій застосовуються наступні засоби, а саме сучасні інформаційні технології:

Фото, кіно і відео зйомка - для фіксування протиправних дій осіб, які підозрюються в підготовці або вчиненні злочинів, їх зустрічей із співучасниками або іншими особами, причетними до протиправних учинків, негласного (зашифрованого) огляду слідів, документів та інших предметів, що можуть бути знищені, замінені, підроблені, а також для негласного одержання розпізнавальних знімків осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів, і вміщення їх до фото чи відеотеки.

Магнітний запис - для одержання даних про злочинну діяльність та іншої інформації, яка має значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, які переховують розшукуваного злочинця або знають місцезнаходження його чи особи, що зникла безвісти, знають про місця зберігання зброї, викраденого майна, а також про засоби вчинення злочинів та інше.

Пошукові прилади - для виявлення слідів і знарядь злочину, місць зберігання трупів, тайників та інших місць переховування предметів, що мають відношення до злочину.

Теле-, відео апаратура й оптичні прилади - для спостереження і фіксації дій осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів, стеження за їх пересуванням, відвідуванням ними певних місць тощо.

Засоби сигналізації та радіоприлади - для дистанційного виявлення дій підозрюваних у скоєнні злочинів осіб.

Спеціальні хімічні речовини - для виявлення і закріплення слідів злочину, надання певним об'єктам (предметам) специфічних ознак, що дозволяють виділити їх серед групи однорідних об'єктів програмно-апаратних комплексів та комп'ютерних технологій об'єктів (предметів), з метою виявлення шляхів їх пересування, полегшення розшуку й затримання осіб, які вчинили протиправні дії.

Сучасні інформаційні технології що використовуються під час проведення НСРД та ОРЗ в оперативно-розшуковій діяльності передбачає використання мереж Інтернету, найновіших програмно-апаратних комплексів та комп'ютерних технологій, інноваційних методів, алгоритмів дій, технологічних процесів, прийомів збирання, зберігання, опрацювання,

систематизації, подання, передавання та використання оперативних та процесуальних відомостей для одержання даних про злочинну діяльність та іншої інформації, яка має значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, протидії кіберзлочинності та фіксування протиправних дій осіб, які підозрюються в підготовці або вчиненні кримінальних правопорушень.

Незамінною в оперативно-розшуковій діяльності на сьогодні є сучасна цифрова фото-, відеоапаратура, яка нині повністю замінила аналогову. Інформація зберігається на цифровому носії, який займає невеликий розмір та здатний вміщувати в собі значну кількість фотографій і багатогодинний відеозапис. Фотоапарати та відеокамери зручні у використанні, можуть функціонувати в автоматичному режимі та довгий час працювати від батареї. Значно розширився діапазон розподільчої здатності фотозображень, можливості мікро- та макрозйомки, діапазони регулювання експозиції кадрів. Використання сучасних об'єктивів зі змінною фокусною відстанню дозволяє фотофіксацію з різних точок зйомки, без додаткових пристроїв.

Для фіксації ходу та результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів потрібно застосовувати професійні та напівпрофесійні фотоапарати із дзеркальною системою формування зображення. Діапазон світлочутливості в цифрових дзеркальних камерах становить від 100 до 25600 ISO. Висока світлочутливість забезпечує гарну якість зображення в умовах поганої освітленості й дозволяє використовувати короткі витримки для зйомки об'єктів, що рухаються. Швидкість роботи є однією з основних переваг цифрових дзеркальних фотоапаратів. Електроніка в цих камерах більш надійна, ніж у звичайних компактних камерах. Цифрові дзеркальні камери характеризуються швидкою роботою процесора обробки зображення, більшим буфером пам'яті й високою швидкістю самого процесу зйомки. У високошвидкісних камерах (наприклад Canon EOS 1D Mark II N, Nikon D2 Hs) буфер пам'яті має великий обсяг, що дозволяє вести безперервну зйомку зі швидкістю до 8 кадрів на секунду. Переваги цифрових дзеркальних фотокамер також у можливості використання цілого ряду налаштувань режиму зйомки, перш за все фокусу й експозиції. До стандартних функцій цифрових дзеркальних камер належать предикативний автофокус, ручне фокусування, глибина різкості, брекетинг автоекспозиції, режими виміру експозиції та можливість бездротового підключення спалаху.

Сучасні фотоапарати здатні проводити відеозйомку, а відеокамери фотографувати, тому при проведенні нескладних слідчих дій можливе застосування одного технічного пристрою. Однак у випадках значного обсягу роботи, що виконується під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, або коли потрібно вести безперервну відеозйомку, застосовують усі можливі технічні засоби фіксації.

Перспективною є розробка та впровадження в експертну практику технічних засобів з можливістю отримання об'ємних зображень у 3D-форматі.

До спеціальних технічних засобів (далі - СТЗ) належать:

- спеціальні технічні засоби для негласного отримання та реєстрації аудіоінформації;
- спеціальні технічні засоби негласного візуального спостереження і фото- теле- та відеодокументування;
- спеціальні технічні засоби для негласного отримання, реєстрації інформації з телекомунікаційних мереж;
- спеціальні технічні засоби негласного контролю кореспонденції;
- спеціальні технічні засоби негласного обстеження предметів і документів;
- спеціальні технічні засоби негласного проникнення у приміщення, транспортні засоби та інші об'єкти, а також негласного обстеження приміщень транспортних засобів та інших об'єктів;
- спеціальні технічні засоби негласного контролю за переміщенням транспортних засобів та інших об'єктів;
- спеціальні технічні засоби негласного отримання (зміни, знищення) інформації з технічних засобів її зберігання, обробки та передачі.

Ознаками приналежності виробів до СТЗ, спільними для всіх груп, є:

- мініатюрне виконання виробу в цілому або відокремленого модуля;
- конструктивне виконання виробів у вигляді безкорпусних мініатюрних модулів;
- використання під час проектування радіоелектронних виробів схемотехнічних або конструкторських рішень, спрямованих на протидію пошуковим радіоелектронним засобам.

Серед технічних засобів експертної профілактики виділяють систему аналізу оперативного відео **«Кажан»**, що може бути використана в оперативних цілях. Вона призначена для прискорення процесу обробки та аналізу архівного відео та оперативних відеороликів. Система забезпечена додатковим пошуком за зображеннями осіб в оброблених відеороликах, демонстрацією потрібних стопкадрів та контрольних точок у відеороликах та включає в себе функціональність автоматизованої системи портретної ідентифікації (**АПС «Портрет»**). Система має можливості автоматичного виділення і супроводу осіб у полі зору відеокамери; формування бази фотографій осіб, які потрапили в поле зору камери; розпізнання осіб за результатами порівняння з базою еталонних зображень; інтеграції із сучасними системами відео спостереження та контролю доступу; вибору еталонних зображень як фотографій з матеріалів відеозйомок, так і з будь-яких інших фотографій (включаючи фотографії поганої якості, наявності головного убору, бороди, прозорих окулярів, дитячі фотографії), фотороботів тощо. Систему можна застосовувати для аналізу матеріалів оперативної відеозйомки, поповнення бази даних для подальшої ідентифікації; ідентифікації та візуального супроводу осіб, що перебувають в розшуку, та ідентифікація цих осіб у реальному режимі часу. Як правило, такі прилади встановлюються у місцях масового перебування людей – стадіонах, кінотеатрах, торгових центрах, аеропортах, вокзалах, автостанціях, контрольно-пропускних пунктах тощо.

Автоматизована система портретної ідентифікації «Портрет» призначена для створення оперативних відеотек обсягом кілька десятків мільйонів зображень. Система дозволяє здійснювати пошук за зображеннями осіб з попередньою фільтрацією за заданими текстовими реквізитами, передбачає введення і завантаження зображень за допомогою відеокамер, сканерів з twain-інтерфейсом та графічних файлів форматів JPEG, BMP, TIFF.

Найскладнішим завданням вважається подолання блокування мобільного телефону. Сьогодні за допомогою рішень компанії Cellebrite можливо обійти захист 4172 мобільних пристроїв. У своїй діяльності компанія використовує постійно поповнюваний склад мобільних телефонів, обсяг якого досяг 25 тис. шт. Серед останніх досягнень – реалізація обходу захисту для платформ на базі чипів MediaTek MT6735 і MT6753. Подолання блокування можливе для 26 популярних моделей Motorola, для Samsung S6, S6 Edge і Note 5, Google Pixel. Попри те, що Huawei використовує власні процесори Hisilicon, в яких вмонтовано доволі потужний захист, експерти Cellebrite змогли знайти спосіб обійти і його. А для лінійки смартфонів LG розроблено обхід блокування моделі G5. У найближчих планах виробника – вхід у «розумні» годинники Apple iWatch.

Нова можливість у лінійці Cellebrite – витяг приватних даних із хмарних сервісів. У міру зростання популярності соціальних мереж дедалі більше різноманітної інформації накопичується в акаунтах їхніх користувачів. Установлено, що близько 88 % із них уходять у ці сервіси за допомогою смартфонів і в середньому витрачають на це 1 год. 43 хв. у день. Тому інформація, яка зберігається в акаунтах, може серйозно допомогти в розслідуваннях. Для правоохоронних органів важливо отримати доступ до облікового запису за рішенням суду в тій країні, де проводиться розслідування. У разі позитивного рішення суду є можливість зробити це за ключем, який зберігається на мобільному терміналі, або добровільно отриманий від самого користувача. Причому нещодавно було розроблено метод подолання двофакторної аутентифікації, якщо вона активована.

Зазвичай час життя ключа відкритої сесії входу до соціальної мережі обмежений. Наприклад, для Facebook – це три місяці, впродовж яких можна увійти в обліковий запис для створення його знімка. Пакет UFED Cloud Analyzer в своїй останній версії підтримує роботу з 26 джерелами (Gmail та Facebook) і може витягувати 13 ключів із Android і 11 – із iOS. **Національне антикорупційне бюро України у розслідуванні кримінальних правопорушень використовує кілька рішень Cellebrite сімейства UFED: 4PC, Infield Kiosk 2 і Touch 2.** Найбільш затребуваними є функції вилучення даних на рівні файлової системи і фізичному рівні, оскільки вони надають найповнішу для розслідувань інформацію. Серед успішно застосовуваних функцій відзначається можливість роботи з резервною копією iPhone (backup), завдяки чому вдається отримувати дані з відповідних резервних копій, які зберігаються на комп'ютерах. За інформацією експертів, застосовуючи модуль UFED User Lock Code Recovery Tool у підборі пароля смартфона, необхідно

використовувати камеру, яка фіксує успішну спробу введення. Пакет UFED Analytics дозволяє в стислі терміни проводити всебічний аналіз даних, отриманих у межах різних кримінальних правопорушень. Так, в автоматичному режимі аналізується зміст фото і відео з широкого спектру ключових понять, включаючи зброю, наркотики тощо. А на підставі листування, геолокаційних даних і інших чинників будуються графіки взаємних зв'язків фігурантів у кількох розслідуваннях.

Національна поліція України також використовує у практичній діяльності програмно-апаратні комплекси Cellebrite UFED Touch2 Ultimate в межах оперативно-розшукових справ і кримінальних проваджень у проведенні оперативно-технічних заходів і негласних слідчих (розшукових) дій зі зняття інформації з електронних інформаційних систем і в межах кримінальних проваджень при проведенні слідчої (розшукової) дії – огляду речі (мобільного терміналу та/або SIM-картки).

Для отримання місця знаходження мобільного пристрою не обов'язково мати дані GPS. Це успішно робиться як на основі аналізу інформації про підключення до базових станцій мобільного провайдера, так і у зонах доступу Wi-Fi, база яких постійно поповнюється.

Майже вся аудіо-, відео та текстова інформація, яка знаходиться на сторінках сайтів в мережі Інтернет, а так само і імена конкретних Інтернет сайтів розшукується його користувачами шляхом формування відповідних пошукових запитів в спеціальних пошукових сервісах. За своєю внутрішньою будовою пошукові сервіси можливо поділити на такі складові частини: відкриту для користувача, та закриту від користувача. В свою чергу, відкриту для користувача частину, умовно можливо поділити на такі зокрема складові частини: 1) одне чи декілька доменних імен Інтернет сайту, через які здійснюється доступ до самого пошукового сервісу; 2) графічна оболонка пошукового сервісу; 3) інструменти для формування пошукових запитів та роботи з ними; 4) блок відображення результатів пошуку інформації за сформованими пошуковими запитами; В свою чергу закриту від користувача частину можливо, умовно можливо поділити на такі складові частини: 1) пошуковий індекс – перелік доменних імен Інтернет сайтів та конкретної інформації, яка розміщена в мережі Інтернет, що може вивести пошуковий сервіс в блоці відображення результатів пошуку інформації за сформованими пошуковими запитами; 2) пошукові роботи це спеціальні програми, які сканують інформаційний простір мережі Інтернет, та відносять, чи виключають ту чи іншу інформацію до бази даних пошукового сервісу; 3) внутрішні правила, за якими пошукові роботи відносять ту чи іншу інформацію до пошукового індексу пошукової системи; 4) база даних, в якій зберігається аудіо, відео та текстова інформація, яку було включено до пошукового індексу пошукового сервісу. Необхідно зазначити, що різні пошукові сервіси використовують різні внутрішні правила та різних пошукових робіт, із-за чого їх пошукові індекси та бази даних можуть суттєво відрізнятись одна від одної. **Саме тому під час пошуку інформації, що представляє тактичний чи**

оперативний інтерес, необхідно користуватись різними пошуковими сервісами.

Отже, окрім окреслених стандартних засобів у діяльності правоохоронних органів використовуються й потужні сучасні інформаційні технології у вигляді програмно-апаратних комплексів та комп'ютерних технологій.

5. ІДЕНТИФІКОВАНІ (ПОМІЧЕНІ) АБО НЕСПРАВЖНІ (ІМІТАЦІЙНІ) ЗАСОБИ. ВИКОРИСТАННЯ У ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ НЕСПРАВЖНИХ (ІМІТАЦІЙНИХ) ЗАСОБІВ, ЗАСТОСОВАНИХ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ НСРД ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.

Відповідно до ст. 273 КПК України за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби. З цією метою допускається виготовлення та використання спеціально виготовлених речей і документів, створення та використання спеціально утворених підприємств, установ, організацій. **Несправжні (імітаційні) засоби** – це спеціально виготовлені речі та документи, які зашифровують особу чи відомчу належність осіб, приміщень, транспортних засобів оперативних підрозділів, працівників інших підрозділів, залучених до проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Виготовлення несправжніх (імітаційних) засоби забороняється, якщо:

- використання цих засобів безпосередньо призведе до незаконного обмеження прав і свобод людини, порушення їх особистої недоторканності, а також до заняття господарською діяльністю поза межами дотримання дозвільних процедур на отримання дозволу на певний вид діяльності;
- засоби надають спеціальні права та повноваження особі, якими вона не може бути наділена відповідно до законодавства України та інших нормативно-правових актів;
- засоби призначені для мети, не пов'язаної із виконанням службових обов'язків під час негласних слідчих (розшукових) дій;
- засоби належать до цінних паперів або інших платіжних засобів;
- засоби сприяють перетинанню державного кордону України.

Для виконання особливо важливих завдань щодо розкриття тяжких та особливо тяжких злочинів, необхідності здійснення проникнення в злочинну групу негласного працівника оперативного підрозділу або особи, яка співробітничав з ним, із збереженням у таємниці достовірних даних щодо цих осіб з письмового дозволу Голови Національної поліції України або особи, яка виконує його обов'язки та Голови Державної міграційної служби України, як виняток, виготовляються паспорти громадян України для виїзду за кордон.

Виготовлення заздалегідь ідентифікованих (помічених) засобів (речей, документів, речовин) – це захід, пов'язаний з негласним додаванням чи нанесенням на предмети або речовини спеціально виготовлених засобів, у

тому числі хімічних та технічних, з метою відстеження руху промаркованих предметів та речовин, їх слідів та з'ясування інших обставин, що мають значення для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності.

До несправжніх (імітаційних) засобів необхідно віднести: спеціально виготовлені речі; спеціально виготовлені документи; спеціально утворені підприємства, установи, організації.

Розглянемо кожен з видів несправжніх (імітаційних) засобів, які використовуються при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

1. Спеціально виготовлені речі. До таких речей можна віднести засоби, які необхідні як допоміжний засіб для виконання завдання при проведенні негласної слідчої (розшукової) дії. Це засоби маскування, тобто предмети гардеробу, які, наприклад, вказують на певну професійну індивідуальність особи, автомобілі, обладнані під транспортні засоби комунальних, ремонтних та інших служб, комплекти ключів, маніпуляційне приладдя (відмички).

2. Спеціально виготовлені документи. До такого засобу відносяться **документи прикриття** (печатки, штампи, установчі документи спеціально утворених підприємств та організацій, державні номерні знаки транспортних засобів тощо). До документів можна віднести: гроші; цінні папери; банківські векселя, чеки та ін. Як правило, використовуються при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій для виконання ними функцій предмета злочину в тих випадках, коли з причин забезпечення можливості доказування під час подальшого розслідування їх не можна замінити засобами імітації (наприклад, при розслідуванні вимагання, хабарництва). Зазвичай гроші, що застосовуються як засіб при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій, мають певні спеціальні ознаки (люмінесцентні позначки або позначки радіоізотопами).

3. Спеціально утворені підприємства, установи, організації. Житлові та службові приміщення можуть бути використані як спеціально утворені підприємства, установи, організації. Таким чином, житлові, службові та інші приміщення є засобом створення умов для проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій оформлюється відповідним протоколом.

У разі необхідності розкриття до завершення досудового розслідування справжніх відомостей щодо спеціально утворених суб'єктів господарювання або щодо особи, яка діє без розкриття достовірних відомостей про неї, про це повідомляється орган, співробітником якого є особа, яка таким способом здійснює негласні слідчі (розшукові) дії, а також керівник органу досудового розслідування, прокурор, який прийняв рішення про використання таких засобів у проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Рішення про розкриття справжніх відомостей про вказану особу, обставини виготовлення речей чи документів або спеціального утворення підприємства, установи, організації приймається керівником органу досудового розслідування,

прокурором. У разі необхідності щодо особи, відомості про яку підлягають розкриттю, вживаються заходи безпеки, передбачені законом.

Несправжні (імітаційні) засоби, застосовані під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії, **використовуються в процесі доказування** у вигляді первинних засобів чи знарядь вчинення злочину, за винятком випадків, коли суд встановить порушення вимог КПК України під час проведення відповідної негласної слідчої (розшукової) дії.

6. АЛГОРИТМ ДІЙ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ПРИ ФІКСАЦІЇ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У відповідності до наданих повноважень, передбачених пунктом 2 статті 40 Кримінального процесуального кодексу України слідчий проводить негласні слідчі (розшукові) дії у порядку визначеному розділом 3 глави 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». Проведення НСРД слідчий може доручити відповідним **оперативним підрозділам** (п. 3 ч. 2 ст. 40).

Відповідно до КПК слідчий вправі доручити оперативному підрозділу проведення наступних негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК), накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК), огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК), зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК), зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК), установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК), спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК), аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Правовою підставою, здійснення негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами, є **письмове доручення слідчого або прокурора в кримінальному провадженні**. У цьому випадку, на час проведення зазначених дій, працівник оперативного підрозділу набуває повноважень слідчого. Звертаємо увагу, що працівники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора.

Під дорученням оперативному підрозділу про проведення негласної слідчої (розшукової) дії слід розуміти вимогу слідчого до керівника оперативного підрозділу виконати у визначений термін певну НСРД та повідомити про її результати. Зазначені доручення надаються у письмовій формі і є обов'язковими для оперативного підрозділу (ч.1, ч. 3 ст. 41 КПК).

Разом із дорученням керівнику оперативного підрозділу направляється **копія ухвали слідчого судді, або копія постанови прокурора або слідчого** про проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

З метою дотримання умов **конспірації**, досягнення максимального позитивного результату при проведенні запланованих негласних слідчих (розшукових) дій, доручення необхідно направляти виконавцю через підрозділи документального забезпечення та режиму з дотриманням вимог таємного діловодства. Це обумовлено тим, що на негласні слідчі (розшукові) дії поширюються положення **глави 40 КПК України** – «Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю».

Слідчим, прокурором у дорученні обов'язково зазначається: посада, звання, клас, орган досудового розслідування, прізвище та ініціали посадової особи; реєстраційний номер кримінального провадження; контактний телефон; оперативний підрозділ, якому доручено проведення негласних слідчих (розшукових) дій згідно з напрямками оперативно-службової діяльності; стислий зміст обставин злочину; правова кваліфікація злочину (частина, стаття Кримінального кодексу України); відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; вид негласної слідчої (розшукової) дії та обґрунтування строку її проведення; обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; відомості залежно від виду негласної слідчої (розшукової) дії про певні ознаки, які дозволяють унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; очікувані результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії та докази, які можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили.

До доручення обов'язково додається **витяг з Єдиного реєстру досудового розслідування та постанова слідчого, прокурора** про прийняте рішення щодо проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

У випадках проведення негласної слідчої (розшукової) дії за клопотанням прокурора або слідчого, до оперативного підрозділу **додаткового направляються ухвала судді**, належним чином завірена **у двох примірниках**, один з яких залишається в оперативному підрозділі, інший у підрозділі, на який покладено виконання окремих оперативно-розшукових заходів.

При проведенні негласної слідчої (розшукової) дії у порядку, передбаченому статтею 250 КПК, до оперативного підрозділу направляється постанова слідчого, прокурора, на виконання якої, у дорученні крім обов'язкових вищезазначених відомостей, додатково обґрунтовуються виняткові підстави її проведення з наданням підтверджуючих документів.

Постанова про проведення негласних слідчих (розшукових) дій складається у відповідності до вимог статті 251 КПК.

7. ДОКУМЕНТАЛЬНА ФІКСАЦІЯ ХОДУ І РЕЗУЛЬТАТІВ ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЩО ПРОВОДЯТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.

Положеннями ч.1 ст. 84 та ч.1 ст. 86 КПК України встановлено, що доказ може бути визнаний допустимим, лише в тому випадку, коли він отриманий **виключно в порядку, передбаченому положеннями Кримінального процесуального кодексу України**. В інших випадках, доказ не може бути визнаний доказом та не може бути визнаний допустимим.

Відповідно ж до ч.2 ст. 86 КПК України, недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення.

Таким чином, в процесі фіксації негласних слідчих (розшукових) дій необхідно звертати особливу увагу на порядок отримання доказів слідчим та прокурором та ретельно з'ясовувати, чи в порядку, передбаченому положеннями КПК України, отриманий той чи інший доказ в кримінальному провадженні. Це правило безумовно повинно застосовуватися до доказів, які отримані під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

Законодавством України встановлено, що доказування в кримінальному провадженні повинно здійснюватись шляхом збирання, перевірки та оцінки доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для певного кримінального провадження. Стороні обвинувачення законодавець надав право здійснювати збирання доказів, поряд з іншими можливостями, передбаченими частиною другою ст. 93 КПК України, шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

Суб'єктами організації та проведення НСРД слід вважати службових осіб уповноважених законом органів, що приймають рішення щодо їх здійснення, організовують та виконують необхідні дії, спрямовані на отримання відомостей, що входять до предмета доказування у кримінальному провадженні.

Відповідно суб'єктами проведення негласних слідчих (розшукових) дій є: слідчий суддя (за винятком передбачених законом випадків, слідчий, що веде досудове розслідування, прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, керівник органу досудового розслідування, оперативний підрозділ, що виконує доручення слідчого на проведення НСРД.

Суб'єктами проведення НСРД з метою забезпечення їх організації та здійснення може використовуватись допомога та сприяння осіб, що добровільно співпрацюють із правоохоронними органами на засадах конфіденційного співробітництва. Особи, що співпрацюють з органами досудового розслідування на конфіденційній основі, також можуть допомагати у створенні умов для безпосереднього проведення НСРД або ж брати особисту участь в їх здійсненні.

Відповідно до законодавства України слідчий має право негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами про злочин чи особу, яка його вчинила.

У ст. 252 КПК України зазначається що :

1. Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.

2. Проведення негласних слідчих (розшукових) дій може фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів.

3. Протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору.

4. Прокурор вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

Отже, фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється складанням протоколу відповідної НСРД та фіксуванням на технічні носії (аудіо-, відеокасети, CD-, DVD-диски, карти пам'яті тощо) інформації про хід, результати цієї негласної слідчої (розшукової) дії, складанням планів, схем, фототаблиць, стенограм тощо.

Виконання фіксації НСРД повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, які встановлені у ст.ст. 103–107 КПК. **Отже, на НСРД поширюється положення глави 5 КПК України – «Фіксування кримінального провадження. Процесуальні рішення».**

Слід звернути увагу на те, що відповідно до ч.1 ст. 106 та ч.6, ст. 246 КПК України, протокол за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається суб'єктом, що безпосередньо її виконував, тобто слідчим, прокурором, працівником оперативного підрозділу, що проводив негласну слідчу (розшукову) дію за дорученням слідчого.

Таким чином, процесуальними джерелами доказів, які зібрані слідчим, прокурором в результаті проведення НСРД, можуть виступати **протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовані хід та результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії.**

Протоколи про проведення НСРД з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору, який вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

В окремих випадках, якщо до проведення НСРД залучалися **працівники (спеціалісти) оперативних підрозділів**, вони також можуть бути залучені до участі у складанні протоколу за результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії з метою надання допомоги та сприяння в експлуатації спеціальних технічних засобів, розшифровки змісту зафіксованої інформації. Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством

Отже, негласне виявлення та фіксування слідів тяжкого злочину полягає у здійсненні працівником поліції комплексу негласних слідчих (розшукових) дій для безпосереднього пізнання і сприймання властивостей, стану, характерних ознак і зв'язків об'єктів матеріального світу з метою встановлення місця події, вивчення його обстановки, виявлення слідів тяжкого злочину, предметів, які можуть бути доказами у кримінальному провадженні, особи, що вчинила злочин, а також іншої інформації, яка вказувала б на злочин, його наслідки, причини та умови, що сприяли його вчиненню.

Негласне виявлення та фіксування слідів тяжкого злочину, документів та інших предметів, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні, слідчі здійснюють з метою:

- виявлення, фіксації та вилучення слідів, предметів, речей, документів, які мають значення для розкриття та розслідування злочинів, встановлення обставин діяльності злочинних угруповань;
- для розшуку та встановлення невідомих злочинців, які після вчинення тяжкого злочину зникли з місця, а також осіб, які причетні до діяльності злочинних угруповань;
- для встановлення обставин вчинення злочину, використаних при цьому знарядь, засобів злочину і предметів злочинного посягання;
- для встановлення місця переховування предметів, речей, майна та інших цінностей, здобутих злочинним шляхом та вжиття заходів щодо забезпечення відшкодування матеріальних і моральних збитків, заподіяних злочином.

Для негласного виявлення, вивчення і фіксації слідів та інших джерел інформації здійснюються окремі негласні слідчі (розшукові) дії, дозволені законом, при цьому мають бути враховані наступні обставини:

- доцільність і достатність тієї чи іншої НСРД;
- її відповідність поставленій меті, яку необхідно досягти;
- особливості здійснення негласної слідчої (розшукової) дії (забезпечення конспірації, безпеки працівників і т. ін.);
- дотримання законності, правове забезпечення негласної слідчої (розшукової) дії (дозвіл керівництва, клопотання прокурора, санкція суду);
- матеріально-технічне, інформаційне та морально-психологічне забезпечення реалізації відповідної дії.

Питання визнання того чи іншого предмета, речовини, документа, інших об'єктів НСРД носієм інформації, відомостей про ознаки вказаних предметів інколи вимагає спеціального дослідження.

З метою негласного виявлення та фіксування ознак тяжкого злочину, що можуть бути доказами у кримінальному провадженні, слідчі мають право негласно, таємно досліджувати із застосуванням криміналістичних та інших методів, заснованих на досягненнях науки, різні предмети, їх частини, копії, матеріали, вироби, продукти харчування, товари, сліди діяльності людини, фізіологічні виділення людини і тварини (слина, кров, сеча і т. ін.).

Спеціальному дослідженню підлягають предмети і документи, отримані в процесі збирання зразків продуктів, засобів та речовин для порівняльного аналізу, контрольних та оперативних закупок і контрольованих поставок, інших НСРД, проведених в інтересах виконання завдань кримінального судочинства.

Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста. Слідчий вивчає зміст отриманої інформації, про що складається протокол. При виявленні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового розгляду, в протоколі відтворюється відповідна частина інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження отриманої інформації.

Технічні засоби, що застосовувалися під час проведення зазначених НСРД, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду.

Носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому КПК України.

Розглядаючи питання, пов'язані з використанням технічних засобів у сфері правоохоронної діяльності, необхідно передусім з'ясувати, що розуміють під терміном «технічні засоби» у тих випадках, коли він використовується в нормативно-правових актах, що стосуються діяльності правоохоронних органів з виявлення, попередження, розкриття й розслідування злочинів, а також розгляду кримінальних проваджень в суді.

Під «технічними» засобами слід розуміти сукупність технічних, програмно-технічних та програмних засобів, спеціальних пристроїв, автоматизованих систем, речовин та науково обґрунтованих способів і тактичних прийомів їхнього використання правоохоронними органами із суворим дотриманням принципу законності для протидії злочинності.

Для того, щоби розумно задокументувати відомості з цифрових джерел, потрібно враховувати функціональні особливості технологій, з використанням яких їх було створено, збережено, передано тощо. Особливості вжиття оперативно-технічних заходів і НСРД з цифровими (електронними) доказами:

1) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – полягає у спостереженні та фіксації змісту інформації уповноваженими оперативними підрозділами:

- за адресою в мережі передачі даних із комутацією пакетів (IP-адреса в мережі Інтернет);

- за апаратною адресою пристрою, приєднаного до мережного середовища (MAC-адреса);

- за адресою електронної пошти;

2) зняття інформації з електронних інформаційних систем – полягає у виявленні і фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі шляхом:

- безпосереднього (фізичного) доступу;

- віддаленого (програмного) проникнення.

Одним із програмних продуктів, що допомагає отримати відомості щодо власника домену (сайту), його IP-адреси та дізнатися, де розміщено сервер із сайтом (хостінг або Colocation), є програма IP-Tools. Крім того, у мережі Інтернет є безкоштовні сервіси, за допомогою яких можна отримати інформацію щодо ресурсів мережі (сайтів) (SmartWhois, Mod IP City тощо).

Для встановлення IP-адреси сайту, доменне ім'я якого відоме, можна використати програму Ping, що входить у комплект Windows. Для отримання інформації про трафік ініціатор направляє провайдеру ухвалу слідчого судді про зняття інформації з технічних каналів зв'язку, комп'ютерних систем та інших технічних засобів, а також запит на офіційному бланку з грифом. Провайдер самостійно здійснює підготовку інформації про здійснені з'єднання відповідно до вимог запиту і направляє відповідь ініціатору заходу.

Закріплення цифрових (електронних) доказів, одержаних у результаті передбачених КПК України НСРД, виконується з дотриманням певних вимог до форми і змісту, зокрема: – процесуальне оформлення протоколів, залучення спеціаліста, понятих, ужиття заходів із належного збереження цифрових носіїв даних; – змістовне наповнення інформації, якісна та кількісна складові, повнота одержаних відомостей. В окремих слідчих діях участь понятих не є обов'язковою, проте вона надає більшої вагомості одержаним доказам. У межах фіксації електронних доказів слід орієнтувати слідчого на застосування носіїв інформації, які не можуть бути повторно перезаписані.

Експертиза має вирішувати питання щодо наявності в електронних доказах ознак стороннього втручання, що регулюється відповідними нормами КПК України: • огляд, обшук, слідчий експеримент тощо – у рамках слідчих дій, відповідно до ст. 104 КПК України, супроводжується позначками атрибутів, зазначенням джерел походження даних і об'єктів; • у рамках негласних слідчих (розшукових) дій (відповідно до ст. 246-275 КПК України); • у результаті проведеного експертного криміналістичного дослідження.

Пристрої, які можуть зберігати цифрові (електронні) докази

Комп'ютерна система містить апаратне та програмне забезпечення, які обробляють дані і охоплюють, зокрема:

- 1) контейнер, який містить плати, мікропроцесори, жорсткий диск, пристрої пам'яті та інтерфейсні підключення;

- 2) монітор або відеодисплей;

3) пристрої зберігання даних:

- жорсткі диски (SCSI, SATA, IDE, жорсткі диски ноутбуків, IDE 40-контактний, 2.5 IDE 44-контактний, IDE з'єднання для живлення і передачі даних, Serial ATA (SATA), SCSI HD 68- контактний, SCSI IDC 50-контактний);
- зовнішні жорсткі диски (3.5 «жорсткий диск»; 2.5 «жорсткий диск»; мережевий запам'товувальний пристрій);
- знімні носії (дискети; Zip-диски; компакт-диск; Digital Versatile Disc);
- флеш-накопичувачі (звичайні флеш-накопичувачі; USB 2.0; USB 3.0; USB Type C; інші види флеш-накопичувачів);
- карти пам'яті (Smart Media (SM) карта; Secure Digital (SD); міні-надійної цифрової карти; мікронадійної цифрової карти; компактні флеш-карти);

4) портативні пристрої (дані або цифрові докази можуть бути втрачені, якщо не підтримується живлення; дані або цифрові докази на деяких пристроях, як-от мобільні телефони або смартфони, можуть бути перезаписані або видалені, коли пристрій залишається увімкненим; мобільні телефони і смартфони можуть мати програмне забезпечення, яке може бути активовано віддалено);

5) периферійні пристрої (клавіатура і миша; принтер; сканер; мікрофони; USB хаби і FireWire; веб-камери; читачі карти пам'яті; VoIP пристрої);

6) інші пристрої (стрічкові накопичувачі даних; обладнання для спостереження; цифрові фотоапарати; відеокамери; цифрові аудіореєстратори; цифрові відеореєстратори; MP3- плеєри; супутникові аудіо, відеореєстратори; карти до- ступу; відеоігрові приставки; гарнітура комп'ютерного чату; клавіатура, миша, і відео (KM) перемикач обміну; сім- картридер; приймач Глобальної системи позиціонування (GPS); зчитування відбитків великого пальця; довідковий матеріал);

7) комп'ютерні мережі (мережевий концентратор; мережева карта ноутбуку і мережевий кабель; Інтернет-модеми; мережевий комутатор і блок живлення; бездротові точки доступу; бездротовий мережевий сервер; бездротові карти і пристрої; бездротова карта для ПК; бездротовий USB-пристрій; спрямована антена для бездротової карти).

Корисними для розслідування доказами можуть бути об'єднані в мережу комп'ютери з підключеними до них пристроями, а також дані, які вони містять, а саме: програмне забезпечення; документи, фотографії, файли зображень; повідомлення електронної пошти та додатки; бази даних; фінансова інформація; історія відвідувань Інтернет-сторінок; файли журналів подій, логи чатів, списки друзів; дані, що зберігаються на зовнішніх пристроях.

Як докази також можуть бути використані: функції і можливості пристроїв; будь-яка інформація ідентифікації, пов'язана з комп'ютерною системою; компоненти і з'єднання, зокрема Інтернет-протоколу (IP) та адреси локальної мережі (LAN), пов'язані з комп'ютерами і пристроями; налаштування трансляцій; адреси карти доступу до середовища (MAC) або мережевої карти (NIC).

Технічна реалізація документування та фіксації електронних доказів здійснюється шляхом: фіксації вихідного коду веб-сторінки; зйомки відеокамерою; відеозахоплення екрану. Отже, працівники правоохоронних органів мають бути належно фахово підготовленими, аби бути в змозі ефективно та якісно документувати протиправну діяльність як окремих правопорушників, так і організованих злочинних груп.

Для документування злочинів у сфері високих технологій з метою пошуку та фіксації фактичних даних широко застосовуються програмні й технічні засоби, використовуються наукові, технічні та інші спеціальні знання. У зв'язку з цим постійного системного інноваційного забезпечення потребує розслідування злочинів, які вчиняються в кіберпросторі з використанням комп'ютерного обладнання останніх модифікацій. Для виявлення слідів подолання злочинцями захисних апаратних пристроїв, захисного програмного забезпечення, на вузлах комп'ютера потерпілого, сервера та маршрутизаторів мережі, змін електронного середовища, а саме змін інформації (баз даних, програм, текстових файлів), яка розташована на жорстких дисках, дискетах, магнітних стрічках, лазерних і магнітооптичних дисках, слідів знищення чи зміни інформації (видалення з каталогів імен файлів чи стирання окремих записів, фізичне руйнування чи розмагнічування носіїв необхідні відповідне інноваційне комп'ютерне обладнання, програми, методи, технології. При цьому вони повинні обновлятися кожного разу як з'являються комп'ютери нових модифікацій.

Дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, здійснюється слідчим, прокурором, за необхідності – за участі спеціаліста.

Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів та може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71 КПК України).

Крім спеціаліста до участі у даній слідчій дії залучаються **поняті**. Якщо слідчий вважає доцільним участь понять, в якості понять він запрошує не менше двох незаінтересованих осіб (ч. 7 ст. 223 КПК України).

За результатами проведення даної слідчої дії складається протокол з дотриманням вимог ст. 104 КПК України. Крім обов'язкових відомостей та реквізитів, при виявленні у інформації, що досліджується, відомостей, які, на думку слідчого мають важливе значення для справи, в протокол заноситься дослівно частина або вся інформація.

Після дослідження інформації засоби, за допомогою яких вона отримана, та сам носій інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком у даній справі. При цьому прокурор повинен вжити всіх заходів для виключення ушкодження або підміни технічних засобів та носія інформації.

За необхідності, якщо це обумовлено обставинами справи, по даним технічних засобам можуть бути призначені і проведені експертизи.

Під результатом негласних слідчих (розшукових) дій розуміють сукупність отриманих під час проведення заходу відомостей про вчинення злочину, про осіб, що ухиляються від кримінальної відповідальності, слідства чи суду.

Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій здійснюється складанням протоколу відповідної негласної слідчої (розшукової) дії та фіксуванням на технічні носії (аудіо-, відеокасети, CD-, DVD-диски, карти пам'яті тощо) інформації про хід, результати цієї негласної слідчої (розшукової) дії, складанням планів, схем, фототаблиць, стенограм тощо. Виконання фіксації негласних слідчих (розшукових) дій повинно відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, які встановлені у ст.ст. 103–107 КПК.

Відомчими нормативно-правовими актами НП України, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України, що регламентують порядок та тактику проведення окремих негласних (слідчих) розшукових дій, може бути передбачене складання інших документів та особливості фіксації ходу і результатів окремих негласних слідчих (розшукових) дій.

Мета складання протоколу НСРД полягає в тому, щоб відобразити в протоколі все істотне з погляду завдань розслідування, усі відомості, необхідні для встановлення складу злочину і вирішення інших питань, що постають перед судовими і правоохоронними органами, уникаючи зайвої інформації. Тим більше, що окрім відомостей, які стосуються протиправної діяльності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій часто отримуються дані, котрі торкаються суто приватної сфери. Зважаючи на законодавчу заборону фіксації таких даних, у протоколі слід відображати лише інформацію, що стосується безпосередньо протиправних дій осіб, які викликають оперативний інтерес.

Дана теза означає, що **протокол, складений за результатами НСРД, повинен відповідати критеріям законності, обґрунтованості, своєчасності, вмотивованості, справедливості, всебічності, повноти, визначеності, високої культури і грамотності документального оформлення.**

Виходячи з цього, протокол негласних слідчих (розшукових) дій як специфічна форма процесуального акта повинен мати ознаки останнього, а саме: 1) автора процесуального документа – особа, уповноважена законом на складання цього документа; 2) зміст – відомості про факти, що мають значення для кримінального провадження; 3) **спосіб закріплення інформації** – загально зрозумілими (загально прийнятими) письмовими знаками, тобто за допомогою письмової мови, якою ведеться судочинство.

Протокол негласних слідчих (розшукових) дій з відповідними додатками в цьому сенсі виконує роль як фіксації самого факту застосування певних технічних засобів, так і фіксації отриманих відомостей.

Слід зазначити, що протоколювання є основною формою фіксації ходу та результатів проведення негласної слідчої (розшукової) дії. З позиції внутрішньої форми протокол НСРД повинен відповідати загальним вимогам, що закріплені процесуальним законом (з урахуванням специфіки й особливостей конкретних НСРД), а також відповідати рекомендаціям зі складання процесуальних документів. Протокол негласної слідчої (розшукової) дії повинен відповідати загальним вимогам складання протоколу та додаткам до нього, що передбачено статтями 104, 105, 251, 252 КПК України.

Протокол повинен складатися:

– *зі вступної частини, яка має містити відомості про найменування документа (наприклад, «протокол зняття інформації з каналів зв'язку»); місце, час проведення процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;*

– *з описової частини, яка повинна містити відомості про послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;*

– *із заключної частини, яка повинна містити відомості про вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.*

У вступній частині протоколу НСРД додатково повинно бути зазначене відповідне рішення про проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії.

Особливості умов та порядку проведення окремих НСРД можуть вимагати забезпечення конфіденційності даних про осіб, які проводили негласну слідчу (розшукову) дію або були залучені до її проведення. Порядок застосування таких заходів забезпечення конфіденційності щодо названих осіб визначається відповідними нормативно-правовими актами України.

Додатками до протоколу можуть бути: 1) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; 2) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; 3) стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; 4) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

Додатки до протоколу НСРД повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні або вилученні таких додатків.

Протоколи про проведення НСРД з додатками не пізніше ніж через **двадцять чотири години** з моменту припинення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій передаються прокурору.

Перевірка та оцінка протоколу негласної слідчої (розшукової) дії включає: вивчення відомостей, які містяться у протоколі, цілісності пакування додатків до протоколу; перевірку самого носія інформації на предмет наявності в протоколі підчищень, вставок, поправок, чи зроблені застереження щодо таких вставок, поправок, чи підписаний протокол особами, які брали участь у такій негласній слідчій (розшуковій) дії тощо); порівняння відомостей, що містяться в протоколі негласної слідчої (розшукової) дії та відповідних додатках до нього, з іншими доказами, що були зібрані під час кримінального провадження.

Якщо перевірка та оцінка протоколу негласної слідчої (розшукової) дії потребуватиме вивчення аудіо-, відеозапису або інших технічних носіїв інформації, на яких зафіксовані порядок та результати її проведення, слідчий, прокурор проводить таку негласну слідчу (розшукову) дію як дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів (ст. 266 КПК).

У підсумку слід зазначити, що **прокурор** повинен вжити заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які внаслідок оцінки результатів негласної слідчої (розшукової) дії він планує використовувати у кримінальному провадженні як докази. Збереження цих предметів забезпечується прокурором з дотриманням вимог ст. 100 КПК або ним складається доручення слідчому щодо забезпечення їх збереження в порядку, визначеному ст. 100 КПК України та Кабінетом Міністрів України.

Висновки.

Отже, на підставі узагальнення матеріалів практики можна дійти висновку, що успішному виявленню, попередженню та розслідуванню злочинів, сприяє кваліфіковане використання засобів саме при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій.

Здобутки різних галузей знань, сучасний комплекс технічних та інших знань не може бути використано під час досудового розслідування злочинів без попереднього осмислення та визначення шляхів їх використання для вирішення специфічних завдань, які підлягають вирішенню в слідчій діяльності.

Сучасні інформаційні технології що використовуються під час проведення НСРД та ОРЗ в оперативно-розшуковій діяльності передбачає використання мереж Інтернету, програмно-апаратних комплексів та комп'ютерних технологій для одержання даних про злочинну діяльність та іншої інформації, яка має значення для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності, протидії кіберзлочинності та фіксування протиправних дій осіб, які підозрюються в підготовці або вчиненні кримінальних правопорушень.

Фіксація фактичних даних про злочини в мережі Інтернет, як правило, передбачає проведення оперативно-технічних заходів. Процедури збирання в електронній формі доказів по комп'ютерних злочинах відповідно до Конвенції про кіберзлочинність передбачають необхідність: 1) збирання комп'ютерних даних у реальному масштабі часу; 2) збирання даних про рух інформації в реальному масштабі часу; 3) збирання за допомогою технічних засобів або запис даних про рух інформації в реальному масштабі часу, що пов'язано з визначеним передаванням інформації через комп'ютерні системи; 4) перехоплення даних змісту інформації; 5) збирання за допомогою технічних засобів або запис даних змісту інформації в реальному масштабі часу, які належать до визначеного передавання інформації, що також потребує постійного оновленого комп'ютерного обладнання та відповідних фахівців.